

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: De Kabinetsformaties 1946—1965

Visschers, P.J.M.

Citation

Visschers, P. J. M. (1966). Boekbespreking van: De Kabinetsformaties 1946—1965. *Acta Politica*, 2: 1966/1967(4), 335-336. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3450577>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3450577>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

consequenties van de e.v. volgens de schrijver het democratisch karakter van het Nederlandse politieke systeem in ernstige mate aangetast.

Het is een verdienste van de schrijver dat hij niet volstaat met te wijzen op het verschil in werking van het Nederlandse systeem voor en na de invoering van e.v. en op het voorbeeld van Engeland. Hij gaat na — en hier wordt zeer interessant materiaal geleverd — welke resultaten voor het parlement verkregen zouden zijn op grond van de verkiezingsuitslagen van 1959 bij een districtenstelsel met absolute, resp. relatieve meerderheid. Aan de hand van verschillende veronderstellingen omtrent afspraken tussen de partijen en de houding van de kiezers t.a.v. deze afspraken worden verschillende alternatieven gegeven. Ik bepaal mij nu tot de voornaamste conclusies die Geismann uit zijn berekeningen trekt. Die zijn dan dat zonder afspraken tussen de partijen de PvdA zowel onder een stelsel van absolute als relatieve meerderheid een duidelijke volstreekte meerderheid heeft. Daarom is er de noodzaak voor andere partijen tot samenwerken en als reactie daarop ontstaat die noodzaak ook voor de PvdA. Alleen in het onwaarschijnlijke geval, aldus Geismann, dat de VVD, de ARP en de CHU tot samenwerking komen en hun kiezers deze afspraak bevestigen ontstaat een instabiel drie-groepensysteem. Veel waarschijnlijker is dat zich een twee-groepensysteem ontwikkelt, met — in ieder geval onder relatieve meerderheid — een voldoende kans tot machtswisseling. Hiermee is, aldus de schrijver, de onjuistheid van de stelling aangetoond dat in Nederland het stelsel van evenredige vertegenwoordiging moet gelden omdat dit in overeenstemming met het karakter van het Nederlandse volk is.

De juistheid van deze laatste conclusie van Geismann kan nu, juist op grond van zijn eigen materiaal, voorsnog betwijfeld worden. Want welke regerings-coalities staan in Geismann's twee-groepensysteem uiteindelijk tegenover elkaar? Het zijn de drie samenwerkende christelijke partijen enerzijds en een samenwerking van de PvdA en de VVD anderzijds. In het laatste geval dus twee partijen die, zoals hierboven reeds gezegd, het pakket van tussen hen bestaande verschillen als de relevante politieke tegenstelling beschouwen. Twee duidelijk niet verwante partijen zouden moeten samenwerken, uitgaande dus van de veronderstelling dat een christelijke coalitie tot stand komt en een voldoende aanhang vindt. Het is de vraag of Geismann — m.i. dan ten onrechte — meent dat door hantering van het kiesstelsel welke politieke tegenstelling dan ook tussen partijen op een bevredigende manier overbrugd kan worden of dat hij (zie ook het begin van deze bespreking) de verhouding tussen PvdA en VVD verkeerd beoordeelt. Het materiaal van de schrijver geeft (afgezien van hen die een meerderheidsstelsel in ieder geval verwerpen) steun aan hen die menen dat er allereerst iets aan de partijenconstellatie zal moeten veranderen, vóór de vraag of het kiesstelsel fundamenteel veranderd moet worden aan de orde kan komen. Het is wellicht nog nuttig er op te wijzen dat in een land als Engeland de kans dat m.i. niet helemaal aan de norm van Geismann voldaan wordt, nogal aanzienlijk is. Zo vermeldt Albrecht dat in Engeland in de periode 1910—1955 alleen in 1931 en 1935 een partij de absolute meerderheid der kiezers achter zich wist te krijgen.¹

Tot slot moet toch zeker gezegd worden, dat Geismann met zijn goede analyse van de werking van het Nederlandse systeem, met zijn aangeven van een duidelijke norm waaraan naar zijn mening een parlementair stelsel moet voldoen en zijn interessant cijfermateriaal een belangrijke bijdrage tot de discussie over ons politiek bestel heeft geleverd. Wellicht is men geneigd zijn ongetwijfeld goede prestatie iets te onderschatten omdat met name in de laatste

¹ M. Albrecht, *De invloed van het kiesstelsel op de samenstelling van de volksvertegenwoordiging en op de vorming van de regering*, Amsterdam, 1960, p. 92.

tijd zoveel over dit onderwerp is geschreven en gesproken. Het zou in ieder geval interessant zijn Geismann's mening over de ontwikkelingen in de discussie na het verschijnen van zijn boek nog eens te vernemen.

J. Hippe

DUYNSTEE, F. J. F. M., *De Kabinetsformaties 1946—1965*. Deventer (Kluwer), 1966, —508 p. f 35,—.

Het boek van Duynstee geeft een uitstekend overzicht van alle in de periode 1946—1965 ondernomen pogingen — zowel de geslaagde als de mislukte — om nieuwe kabinetten te formeren of kabinetsbreuken te helen. Dat de formaties moeizaam zijn verlopen, blijkt wel uit de gemiddelde duur van het formeren (iets minder dan vijftig dagen). Dit wordt nauwelijks goedge maakt door een lange reële regeringsperiode (een gemiddelde van bijna vierentwintig maanden). Waarom is het formeren van een kabinet in Nederland zo moeilijk? Op p. XIX kan men lezen:

'De moeilijkheden gedurende de kabinetsformaties van 1956 en van 1963 deden de vraag rijzen of de grondoorzaak van de moeilijkheden niet zou zijn gelegen in het kiesstelsel'.

Deze vraag wordt door Duynstee in ruimer verband bevestigend beantwoord. Hij acht het systeem van de evenredige vertegenwoordiging 'hoogst ongunstig voor het probleem der kabinetsformatie' (p. XLIV). Met instemming verwijst hij naar een beschouwing in *The Times* van 17 juli 1963, waarin het Nederlandse kiesstelsel aan een kritische beschouwing wordt onderworpen ('The present system is bringing Parliament into discredit. It prevents the speedy formation of a stable Cabinet; it encourages small ineffective parties; and last not least, it has damaging effect on the most capable people, many of whom tend to prefer private life to public service.') en een soortgelijk artikel in de *Nieuwe Haagse Courant* van 18 juli 1963.

In dit boek wordt helaas geen alternatief ontwikkeld voor het bestaande kiesstelsel. Het is wel bekend (zie *Algemeen Handelsblad* van 24 mei 1966) dat de verlangens van Duynstee uitgaan naar een tweepartijen-stelsel, hetgeen onder het systeem der evenredige vertegenwoordiging moeilijk realiseerbaar is.

In een uitvoerige inleiding, die eigenlijk een slotbeschouwing is, geeft de schrijver een aantal globale indrukken. Zo kenmerkt zich de periode vanaf 1946 door:

- de centrale positie van de Katholieke Volks Partij;
- de ontwikkeling (sedert 1959) van persoonlijk leiderschap naar meer kollektief leiderschap binnen de fracties der grote partijen;
- de geringe invloed van het parlement op de bestuursmacht en de financiële macht;
- een begrenzing van de rol van de koningin door de samenwerkingsmogelijkheden tussen de politieke partijen;
- de onaantrekkelijkheid van een vijfpartijenkabinet, daar het een maximaal compromis impliceert;
- de weinig aanlokkelijke rol van de oppositie, omdat van een duidelijk alternatief geen sprake kan zijn;
- de weinig bevredigende plaats van de toekomstige ministers in de formatie-procedure, omdat zij in een te laat stadium bij die formatie worden betrokken;
- de onhaalbaarheid van een extra-parlementair kabinet.

Aan het begin van deze inleiding wordt gesteld '...dat slechts met voor-

zichtigheid constitutionele rechtsregels uit herhaalde praktijken afgeleid kunnen worden'. Aan het slot somt Duynstee drie van dergelijke regels op:

1. bij verkiezingen behoort een kabinet af te treden (sinds 1922);
2. na verkiezingen behoort misschien wel de eerste (in)formatieopdracht te gaan naar een persoon uit de partij welke als sterkste uit de bus komt (sinds 1946); Duynstee acht deze richtlijn niet zonder bedenkingen, gezien de kennelijke aarzeling van de KVP om tot en reële keus te komen, en haar klaarblijkelijke voorkeur voor vijfpartijenoverleg;
3. een formatie kan niet slagen zonder enig overleg met de fractieleiders (sinds 1946).

Opmerkelijk is dat de belangrijkste constitutionele regel, die uit herhaalde praktijken kan worden afgeleid, niet uitdrukkelijk wordt genoemd, nl. dat geen kabinet of minister kan aanblijven, als het vertrouwen door het parlement is opgezegd.

De formaties van de eerste vier kabinetten na de oorlog worden relatief beknopt beschreven. Als reden noemt Duynstee het verschijnen van het proefschrift van G. J. Lammers, *De Kroon en de Kabinetformatie* (1952). Dit is weinig steekhoudend, want Lammers behandelt deze vier kabinetten in nog geen vijf bladzijden (blz. 124—129) van zijn proefschrift. De formaties van de overige kabinetten worden zeer gedetailleerd weergegeven.

De beschrijvingen van de formaties steunen op gepubliceerde stukken, op gesprekken en op bescheiden uit de archieven van enige bij de formatie betrokken personen. Blijkbaar was het niet altijd mogelijk alle bronnen te vermelden. Hopelijk zal Professor Duynstee ertoe overgaan zijn bronvermeldingen te deponeren bij een wetenschappelijk instituut, zodat op een later tijdstip verificatie mogelijk zal zijn.

P. J. M. Visschers

DAHM, BERNHARD, *Soekarno en de strijd om Indonesië's onafhankelijkheid*. Meppel (J. A. Boom en Zoon), (1966), —399 p. f 13,50. (Boom paperbacks, 1)

Waarom boekt een politiek leider succes? Bernard Dahm heeft zich die vraag gesteld ten aanzien van Soekarno en hij heeft er een nieuw antwoord op weten te geven.

Soekarno's politieke optreden heeft volgens Dahm op prachtige wijze aangesloten bij de geestesgesteldheid van het Indonesische, met name het Javaanse volk. Belangrijke componenten van die geestesgesteldheid zijn het fundamentele streven verschillende standpunten op één gemeenschappelijke noemer terug te brengen, uitgaande van het geloof, dat in diepste wezen alles één is en voorts de oude mythen en de wajangverhalen.

Die mythen en verhalen stelt Dahm voorop: de voorspellingen van Djajabaja over het einde van de vreemde overheersing, het geloof aan de komst van een Ratoe Adil (rechtvaardige koning), die een bloeiend en welvarend rijk zou stichten en het Wajangverhaal over de onvermoeibare strijd van de Pandawa's tegen de Korawa's. Dahm hecht een bijzonder belang aan elk facet van Soekarno's optreden, dat wijst op een verband tussen zijn strijd om de onafhankelijkheid en de mythen, zoals die bij het volk leefden. Zijn boek is echter wat dit punt betreft weinig overtuigend. Het lijkt er op, of de schrijver de bewijzen en aanwijzingen voor dit verband met de grootste moeite heeft moeten bijeenbrengen. Dat hij het vooronderstelde verband tussen de voorspellingen van Djajabaja en het verhaal der Pandawa's enerzijds en de strijd om Indonesië's onafhankelijk-

heid anderzijds niet wat relativeert wijst erop, dat het voor hem minder een hypothese is geweest dan wel een axioma. Blijft als winstpunt het inzicht, dat de oude Javaanse mythen en legenden ongetwijfeld een bijrol hebben vervuld in de worsteling om de onafhankelijkheid.

Belangrijker voor Soekarno's politieke succes lijkt mij zijn onvermoeibare streven — van zijn optreden in de Sarekat Islam in het begin van de twintiger jaren tot de verkondiging van de Pantjasila in 1945 toe — om de drie belangrijkste stromingen in Indonesië (Islam, nationalisme en marxisme) tot een synthese te brengen. Door wezenlijke onderlinge tegenstellingen te verdoezelen, door oppervlakkige beschouwingen en door het gebruiken van vervalste citaten wist hij alle -ismen te verenigen in een niet aflatende strijd voor de onafhankelijkheid en tegen de Westerse kolonisatoren. Die prestatie heeft Soekarno (tezamen met de Ratoe Adil-verwachtingen, die aan zijn persoon zijn gehecht) in de ogen van de volksmassa's gemaakt tot dé leider in de strijd om onafhankelijkheid.

Die basis voor macht in het volk misten mensen als Hatta en Sjahrir volkomen. Van het begin af aan heeft er tussen hen en Soekarno een diepe kloof in denken bestaan. Zij de jonge Westers geschoolde intellectuelen, verknocht aan de tradities van liberalisme en parlementaire democratie — hij de zelfgenomen Javaan, levend in de tradities van zijn volk en fundamenteel anti-Westers.

Die fundamenteel anti-Westerse instelling, de overtuiging, dat het ging om een strijd tussen Aziatisch nationalisme en Westers imperialisme, was het die hem in de oorlogsjaren dreef tot collaboratie met de Japanners (al vindt Dahm dat woord te sterk en geeft hij de voorkeur aan coöperatie). Dahm weet echter duidelijk te maken, dat Soekarno dusdoende nooit het uiteindelijke doel van de Indonesische onafhankelijkheid uit het oog verloor.

Dahms boek maakt een wat eenzijdige indruk. Het Ratoe-Adil-aspect van Soekarno's politieke carrière heeft hijzelf ontdekt en hij vertoetelt het zo, dat het in zijn beschrijving een onevenredig grote rol is gaan spelen. Maar in ieder geval geeft zijn proefschrift een bijzonder nuttige aanvulling op het beeld, dat we tot of heden van de Indonesische leider hadden.

J. Th. Jansen van Galen

VERMEULEN, W. H., *Den Haag en de landbouw*. Keerpunten in het negentiende-eeuwse landbouwbeleid. Assen (Van Gorcum), 1966. —130 p. f 11,—. (Staatkunde en burgerschap, 5).

Dit goedgeschreven boekje — 99 p. tekst — voert geen hoge wetenschappelijke pretentie. De ondertitel: Keerpunten in het negentiende-eeuwse landbouwbeleid — blijft nog wat vaag, maar in de inleiding formuleert de schrijver duidelijk het doel van zijn studie. Hij wil laten zien 'op welke wijze en door wie de stoot is gegeven tot beslissingen, die een keerpunt hebben betekend in de Nederlandse landbouwpolitiek'.

Hij doet dit vanuit een kritische houding tegenover de gangbare parlementaire geschiedschrijving, waarin te veel nadruk wordt gelegd op het gebeuren in het parlement en te weinig op personen en instanties, die dit beleid mee hebben beïnvloed en voorbereid (belanghebbenden, pers, hoge ambtenaren, enz.).

Dit uitgangspunt van Vermeulen, die als parlementair historicus weet waarop hij kritiek heeft, is ongetwijfeld juist. Om deze nieuwe approach te demonstreren aan de landbouwpolitiek is eveneens en goede greep. Immers het landbouwbeleid is relatief gezien het meest volgroeide deel van de economische